

VERENIG DE NATIES !

De dag van de Verenigde Naties stemt dit jaar niet tot grote vreugde. Voor de VN is 2003 niet veel minder dan een *annus horribilis* geweest. Het zit allemaal nog te vers in het geheugen: de verscheurende debatten in de Veiligheidsraad over de Irak-crisis en het uiteindelijke 'passeren' van de VN voor de oorlog, de gruwelijke aanslag op het VN-hoofdkantoor te Bagdad op 19 augustus waar de organisatie sommige van zijn meest getalenteerde en gerespecteerde medewerkers verloor. In New York weerspiegelen de toespraken voor de Algemene Vergadering van de VN deze sombere stemming: opflakkerende conflicten in vele landen, terrorisme, de proliferatie van massavernietingswapens en kleine wapens, maar ook 'zachtere' bedreigingen als honger en armoede, besmettelijke ziekten, de onrechtvaardige welvaartsverschillen tussen landen, de degradatie van het leefmilieu, zijn prominent aanwezig. In vele toespraken klinkt ook een zekere vertwijfeling door: is het bestaande systeem van mondiale multilaterale instellingen, de zogenaamde « VN-familie » op kop, wel in staat om al deze uitdagingen het hoofd te bieden?

Zoals altijd heeft Secretaris-Generaal Kofi Annan een en ander haarscherp aangevoeld en verwoord. Er is in de eerste plaats, zo luidt zijn diagnose, een schrijnend gebrek aan consensus tussen de 191 VN-lidstaten over welke uitdagingen het grootst zijn en derhalve de meest prioritaire actie vergen. Deze verdeeldheid heeft niet alleen in sommige dossiers het optreden van de VN zelf verlamd, maar leidt ook op een perverse manier de aandacht af van de tenuitvoerlegging van de Millenniumdoelstellingen, waarover drie jaar geleden juist *wel* een consensus was bereikt. In de tweede plaats luidt Kofi Annan, terecht, de noodklok over het gevaar dat uitgaat van een doctrine van *pre-emptive strikes*: als staten zich het recht gaan voorbehouden om unilateraal (of via handige ad-hoc-coalities) geweld te gebruiken, vormt zulks een rechtstreekse uitdaging voor het collectieve veiligheidssysteem waarop de VN is gegrondvest en dat, hoe onvolmaakt het ook moge zijn, tot dusver grote wereldbranden heeft helpen voorkomen. Maar de Secretaris-Generaal heeft nu ook zeer duidelijk de band gelegd tussen het kwetsbaarheidsgevoel van de voornoemde landen en het falen van de werking van het VN-systeem zelf. Terecht heeft hij de hervorming van de VN terug hoog op de internationale politieke agenda geplaatst. Het is een cliché - maar daarom niet minder waar - dat de Veiligheidsraad dringend aan hervorming toe is: zowel zijn samenstelling en besluitvormingswijze brengen zeer ernstige legitimiteitsproblemen met zich mee. Maar men kan ook heel wat kritische vragen stellen over de functie, samenstelling en werking van andere hoofdorganen van de VN, met name de Algemene Vergadering en de Economische en Sociale Raad (ECOSOC); over de relaties tussen de voornaamste gespecialiseerde organisaties van het VN-systeem (zoals het IMF, de Wereldbank, de ILO) met de VN, met elkaar en met de Wereldhandelsorganisatie (die bewust buiten de VN-familie werd gehouden bij haar oprichting in 1995); over de vraag waarom er bijvoorbeeld geen « wereldmilieuorganisatie » bestaat die over de naleving van internationale milieunormen kan waken; waarom het Internationaal Gerechtshof alleen open staat voor geschillen tussen staten (en niet bv. voor geschillen tussen staten en internationale organisaties, tussen internationale organisaties onderling of zelfs, onder bepaalde voorwaarden, voor geschillen tussen staten/internationale organisaties en particulieren).

Dit zijn slechts enkele illustraties en ze tonen alvast aan hoe complex én controversieel de hele problematiek ligt. Nochtans kan de internationale gemeenschap ze niet langer uit de weg gaan: in die zin meent Kofi Annan terecht dat wij thans aan een « scharmiermoment » zijn gekomen, dat even bepalend kan zijn voor de komende generaties als de oprichting van

de VN destijds in 1945 is geweest. De Secretaris-Generaal heeft natuurlijk een zeer grote diplomatieke ervaring en wil deze hete hangijzers daarom in eerste instantie toevertrouwen aan een comité van wijzen. Die zullen bij hem moeten rapporteren en in september 2004 hoopt hij met aanbevelingen te komen.

Niets staat er echter inmiddels aan in de weg dat in ons land, één van de oprichters van de VN, een debat wordt gevoerd over deze vraagstukken. In wezen is dit een constitutioneel debat. Zoals de Europese Unie behoefte heeft aan een Europese Grondwet als teken van verbondenheid tussen haar volkeren en om de basiswaarden en institutionele spelregels van de EU neer te leggen, heeft de wereldgemeenschap nood aan een mondiale grondwet. Die grondwet is er ook, nl. het Handvest van de Verenigde Naties. Maar dit Handvest, dat van 1945 dateert, is inmiddels véél ouder dan bv. de oudste Europese basisverdragen in het kader van de Europese eenmaking. De kwaliteit van het Handvest is weliswaar zodanig dat het lang behoorlijk tegen de tand des tijds was bestand. Maar vandaag de dag is er dringend nood aan een «update»: om te consolideren en codificeren wat de wereldgemeenschap in de laatste 60 jaren heeft bereikt; om de basiswaarden en -beginselen neer te leggen waarover in toenemende mate een internationale consensus bestaat, zoals de beginselen van de rechtsstaat, democratie, het respect voor de rechten van de mens; en, *last but not least*, om de multilaterale procedures en instrumenten te versterken teneinde de voornoemde waarden en beginselen, en basisdoelstellingen als vrede en veiligheid en duurzame ontwikkeling, te realiseren.

België kan in dit debat een voortrekkersrol spelen: het heeft dit gedaan in de besprekingen over het ontwerp van Europese Grondwet en het heeft steeds de uitbouw van de internationale rechtsorde hoog op zijn agenda gevoerd, tot en met het huidige federale regeerakkoord. In het kader van zijn kandidatuur voor de Veiligheidsraad voor 2007-2008 kan ons land een dergelijk debat ook niet uit de weg gaan: wij moeten kleur bekennen en uitkomen voor het soort wereldorde waar wij voor staan; en ons daarbij hernieuwd opwerpen als bruggebouwer tussen oost en west en tussen noord en zuid. Dit debat moet zo breed en zo diep mogelijk worden gevoerd, zoals de Verklaring van Laken dat voor de Europese Unie uitstekende: met parlementairen, met regeringen, maar ook met de *civil society* in de ruimste zin. En niet alleen ten lande, maar binnen de Europese Unie en uiteindelijk binnen de VN. Op het spel staat niets minder dan de wereldvrede en de duurzame toekomst van onze planeet.

Jan Wouters

(De auteur is voorzitter van de Vereniging voor de Verenigde Naties
en hoogleraar internationaal recht aan de KU Leuven)

Dit opiniestuk verscheen in De Standaard op de dag van de Verenigde Naties, 24 oktober 2003